

УДК 599.323 (477.42)

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА СЕЗОННА ДИНАМІКА ВОВЧКІВ (*MYOXIDAE*) ПОДІЛЛЯ

А. Зайцева

Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет
вул. Івана Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300,
e-mail: glisglis@mail.ru

За літературними даними та усними джерелами для території Поділля характерні всі чотири види вовчків України. Під час досліджень виявлено лише горішкового вовчка, який є типовим дендрофільним видом Поділля. Ефективним методом обліку вовчків виявилось розвішування штучних гніздівель.

Ключові слова: вовчки, Поділля, горішковий вовчок, штучні гніздівлі.

Ссавці – група, яка досить детально вивчали упродовж усього розвитку, однак родина Вовчкові (*Myoxidae*) й досі є білою плямою, незважаючи на те, що у кожному визначнику тварин колишнього СРСР наведено її характеристики і короткий опис видів [4, 5, 12]. Розглядають вовчків у працях і науковці: А. Айрапет'янц [1] Н. Лозан [10], Г. Ліхачов [8, 9], однак Поділля фактично не потрапляє у коло їхніх досліджень. Лише у XIX ст. Г. Бельке [14] та на початку XX ст. професор В. Храчевич [13] дають характеристики вовчків, що мешкали на Поділлі у той час.

У наведених вище працях для України наведено чотири види вовчків, які характерні і для Поділля: горішковий (*Muscardinus avellanarius* Linnaeus, 1758), лісовий (*Dryomys nitedula* Pallas, 1773), сірий (*Myoxus glis* Linnaeus, 1766), садовий (*Eliomys quercinus* Linnaeus, 1766). Хоча у літописі "Подільських Товтр" також зазначені ці чотири види вовчків, ми на Поділлі зафіксували тільки один вид – горішковий. Метою нашого дослідження було з'ясування сучасного поширення та особливостей сезонної динаміки цього виду.

Матеріал ми збирали нами протягом 1997-2002 рр. на території Поділля, зокрема в Кам'янці-Подільському та його районі і в окремих ділянках Хмельницької області.

Життєдіяльність вовчків у районі дослідження вивчали влітку (червень – серпень) 1998 – 2001 рр., восени (вересень – листопад) 1997 – 2001 рр., навесні (березень – квітень) 1998 – 2002 рр. на стаціонарних пунктах спостережень, що розташовані в заказнику "Панівецька дача", а також на тимчасових пунктах – Бакотська затока, район с. Черче, долина річки Мукши.

У Панівецькому лісі розвішані штучні гніздівлі на двох майданчиках, що розташовані вздовж краю лісу та в глибині лісового масиву (на середньовікових дубово-грабових ділянках). Штучні гніздівлі є на висоті 3-4 м, на відстані 15-20 м одна від одної. Протягом 1997-2002 рр. проконтрольовано 363 таких гніздівель.

Польові роботи на тимчасових пунктах досліджень виконували пастками Геро за методикою, описаною С. Безродним [2]. Як принаду застосовували шкірки чорного хліба, підсмажені на олії, та шматки поролону з наповнювачем.

Під час зоологічних експедицій у різні райони Хмельниччини досліджено такі біотопи: призалізничні лісосмуги, штучні насадження лісу (Бакотська затока); чагарникові зарості в межах Товтрового пасма; каньйоноподібні долини річок Смотрич, Мукша; широколистяні ліси на межиріччях (урочище "Панівецька дача").

Чисельність аналізували за обліком пасток. В усіх випадках вовчків пастками не відловлено, хоча відмічено сліди їхньої життєдіяльності:

Регіон Бакотської затоки р. Дністер (Староушицький район) обстежений двічі. У серпні 1999 р. на схилах затоки у пастках (30 штук) не виявлено жодного вовчка. У 2001 р. проведено повторний облік, та знову безрезультатно, хоча саме на цій ділянці під час обліку виловлено самця горішкового вовчка. Опитування місцевого населення також підтвердило факт існування горішкового вовчка в Бакотській затоці.

У травні 2000 р. у Кам'янець-Подільському районі біля с. Черче обстежено лісову ділянку: пастки (25 штук) розвішано на стовбурах дерев і розставлено на землі. Вовчки тут не були зареєстровані.

Влітку 2000 р. протягом двох ночей проведено облік у призалізничній лісосмузі у Кам'янці-Подільському, однак жодного вовчка в пастках (30 штук) не виявлено.

Під час огляду долини річки Мукші у вересні 2001 року на деревах глоду було знайдено два гнізда з ознаками перебування там горішкового вовчка (погризені плоди глоду, нанесене зелене листя, наявне внутрішнє гніздо).

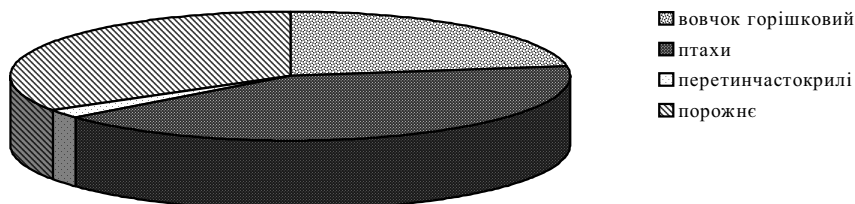

Рис. 1. Заселення видами-дуплогніздниками штучних гніздівель протягом 1999-2002 рр., %.

У Панівецькій дачі ми облікували вовчків, вивчаючи заселеність штучних гніздівель. Виявили тільки горішкового вовчка. Загальна схема заселення видами-

дуплогніздниками штучних гніздівель показана на рис. 1. Як бачимо, горішковий вовчок активно використовує штучні гніздівлі для побудови гнізд.

Залежно від сезону та року кількість заселених вовчками власних гніздівель теж коливається: 5-17 % від загальної кількості гніздівель становлять заселені вовчками і 5-34% – порожні гнізда вовчків (рис. 2)

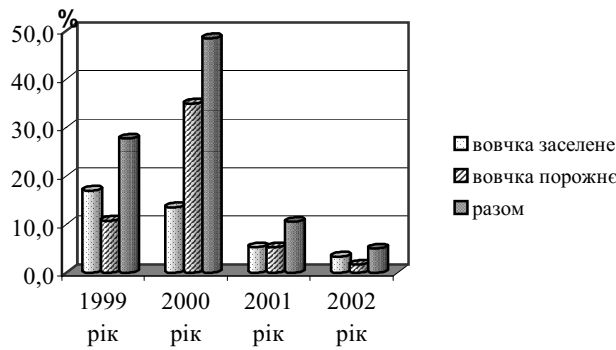

Рис. 2. Заселення горішковими вовчками штучних гніздівель протягом 1999-2002 рр.

Ми проаналізували взаємини горішкового вовчка з іншими дуплогніздниками. З'ясовано, що найчастіше він використовує у дуплянках гнізда мухоловки та синиці великої (див таблицю). Це доповнює дані А.А. Гвоздак і М.Д. Симочко [6] щодо конкуренції горішкового вовчка та дрібних птахів. Іноді горішковий вовчок витісняє птаха, однак частіше руйнує кладку.

Таблиця

Вовчок горішковий та конкурентні види птахів-дуплогніздників, %.

Гніздо	Роки			
	1999	2000	2001	2002
Вовчка	27,7	39,1	5,3	5,0
Вовчка, що витіснив мухоловку	3,6	0,6	5,3	3,3
Вовчка після мухоловки	0,9	2,6	0,0	1,7
Вовчка, що витіснив синицю	1,8	0,0	1,1	0,0

Штучні гніздівлі обстежували протягом усього року, що дало змогу дослідити особливості річного циклу горішкового вовчка (рис. 3).

Вовчки – зимосплячі тварини і заселяють дуплянки після весняного пробудження у березні-квітні. Під час досліджень зафіксовано ранній вихід горішкового вовчка зі сплячки: 11 лютого 2000 р. ми знайшли самця в активному стані у синичнику на території Панівецької дачі. У весняний період вовчки у штучних гніздівлях майже не трапляються, поступаючись житлом птахам-дуплогніздникам. Починаючи з червня, ці тварини інтенсивно займають шпаківні та синичники, будуючи виводкові гнізда. У липні – вересні вони досягають піка заселення штучних гніздівель, на відміну від даних Г.Ліхачова [8], який визначає

червень та липень як місяці зменшення чисельності вовчків у дуплянках, зазначаючи, що у вересні вони вже не трапляються. З настанням холодів горішкові вовчки трапляються щораз рідше, найпізніша знахідка звірят в активному стані зафіксована нами 17 жовтня 2001 року. Після цього вони переходять на норовий спосіб життя і в дуплянках не бувають уже до весни, переживаючи холодну пору року в стані заціпеніння.

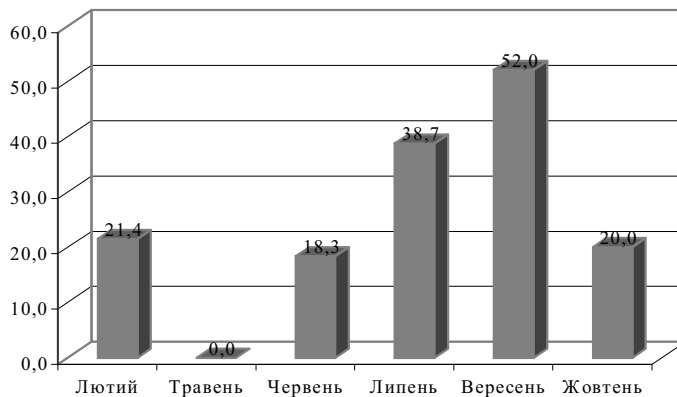

Рис. 3. Заселення штучних гніздівель горішковим вовчком в різні пори року, %.

Досить велика чисельність горішкового вовчка на Поділлі суперечить твердженню С.В. Безродного [3], що виявлення цього виду на території Хмельницької області є поодинокими.

Отже, під час польових робіт ми зареєстрували на Поділлі тільки один вид вовчків – горішкового. Горішковий вовчок є досить численним видом у типових дубово-грабових лісах з добре розвиненим підліском. Масове заселення штучних гніздівель горішковим вовчком відбувається з кінця червня. Горішковий вовчок є одним з основних конкурентів птахів за дупла та штучні гніздівлі. Посилання у літературі, що горішковий вовчок руйнує кладку і знищує виводки птахів, підтвердили також і наші дослідження. Ефективним методом обліку вовчків є обстеження штучних гніздівель.

1. Айрапетьяц А. Э. Сони. Л.: Изд-во ЛГУ, 1983. 192 с.
2. Безродный С. В. О способах отлова сонь // Вестн. зоологии. 1990. Т. 24. С. 84-85.
3. Безродный С. В. Распространение сонь (Rodentia, Gliridae) на Украине // Вестн. зоологии. 1991. Т. 25. С. 45-50.
4. Бобринский Н., Кузнецов Б., Кузякин А. Определитель млекопитающих СССР. М.: Просвещение, 1965. 256 с.
5. Виноградов Б., Громов Ю. Грызуны фауны СССР. М., Л., Академия наук СССР, 1952. 124 с.

6. Гвоздак А. А., Симочко М. Д. Сося орешниковая (*Muscardinus avellanarius* L.) – конкурент мелких дуплогнездных птиц // Вестн. зоологии. 1977. Т. 11. С. 88-89.
7. Корнеев О. П. Визначник звірів УРСР. К.: Наука, 1937. 134 с.
8. Лихачев Г. Н. К биологии орешниковой сони // Труды Приокско-Террасного заповедника. 1971. Вып.5. С.160-175
9. Лихачев Г. Н. Размножение и численность орешниковой сони // Зоол. журн. 1954. Т. 33. Вып. 5. С.1171-1182.
10. Лозан Н. М. Грызуны Молдавии. Кишинев, 1970. Т.1. С.79-117.
11. Матвеев Н. Д. Сравнительный анализ заселяемости искусственных гнездовий в нагорных дубравах лесостепной зоны Украины // Птицы бассейна Северского Донца. 1994. Вып.2. С.35-37.
12. Мігулін О. О. Звірі УРСР. К. 1938. С. 241-251.
13. Храчевич В. Ссавці Поділля. Вінниця, 1925 С.17.
14. Belke G. Rys historyi naturalnej Kamiencia Podolskiego. Warszawa, 1859. 114 s.

NUMBER AND SEASONAL DYNAMICS OF THE DORMOUSE-SPECIES (*MYOXIDAE*) OF PODILLYA

A. Zaitseva

Kamianets-Podilsky state pedagogical university
I. Ogienka str., 61, Kamianets-Podilsky, 32300,
e-mail: glisglis@mail.ru

All four species of *Myoxidae* were recorded on the territory of Podillya according to the literature data and personal information. Only *Muscardinus avellanarius* was found in the course of present study. It is typical arboreal species in Podillya. Using of artificial nests was found to be useful method of counting these animals

Keywords: common dormouse, *Myoxidae*, Podillya, artificial nests.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2002

Прийнята до друку 28.10.2002